

Лексикон таємних знань

КУПИТИ

Проза Тараса Прохаська правду досконало імітує. Зрештою, вона сама є правдою, якщо тільки мати силу сприймати буття так, як сприймає його Прохасько. Бо це надзвичайно болісне відчуття, при звичаєння до нестерпності аж в такій мірі, що породжує легкість передсмертного марева. Це зосередженість на найнезачіпніших змінах (тропізмах) довкілля, загострення погляду, характерне хіба що для галюцинованої свідомості, проникнення в приховану натуру справ. Звідси – парадоксальне поєднання абсолютної свободи і непереборної приреченості, простоти і переускладненості, задоволення і відрази.

прохасько

ЛЕКСИКОН

ТАЄМНИХ ЗНАНЬ

ЧЕТВЕР

проект - 70x84/32 -

Анотація

Проза Тараса Прохаська правду досконало імітує. Зрештою, вона сама є правдою, якщо тільки мати силу сприймати буття так, як сприймає його Прохасько. Бо це надзвичайно болісне відчуття, призвичаєння до нестерпності аж в такій мірі, що породжує легкість передсмертного марева. Це зосередженість на найнезначніших змінах (тропізмах) довілля, загострення погляду, характерне хіба що для галюцинованої свідомості, проникнення в приховану натуру справ. Звідси — парадоксальне поєднання абсолютної свободи і непереборної приреченості, простоти і переускладненості, задоволення і відрази.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або переказувати у будь якій формі та будь яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це ТОВ «Кальварія».

ISBN 966-663-143-1 (Проект «70x84/32»)

ISBN 966-663-029-X

© Тарас Прохасько, тексти, 1998, 2003

© Іздрик, передмова, 1998, 2003

© Лідія Стефановська, післямова, 2000

© «Кальварія», 2004, 2006

Передмова

...Про...за...про

Про прозу Прохаська говорити трудно вже хоча б тому, що з перших слів доводиться продиратися крізь ці лунки префікси, котрі безумовно мають якийсь езотеричний зміст — принаймні латиною «pro» означає «для». Тут годилося б починати з азів, з науки читання, із складання слів про сутність: при сутність, пра сутність, пре сутність, бо тільки в такий спосіб можна сказати правду. На жаль, це відгонило б недоречним у цьому випадку (та й взагалі недоречним) штукарством.

А пропос правду (префікси продовжують переслідувати): проза Прохаська правду приховує і робить це в спосіб дивовижно предметний, прийнятний, пронизливий. Проза Прохаська правду досконало імітує. Зрештою, вона сама є правдою, якщо тільки мати силу сприймати буття так, як сприймає його Прохасько. Бо це надзвичайно болісне відчуття, при звичаєння до нестерпності аж в такій мірі, що породжує легкість передсмертного марева. Це зосередженість на найнезначніших змінах (тропізмах) довкілля, загострення погляду, характерне хіба що для галюцинованої свідомості, проникнення в приховану натуру справ. Звідси — парадоксальне поєднання абсолютної свободи і непереборної приреченості, простоти і переускладненості, задоволення і відрази.

Про приреченість:

Герої Прохаська (яке недоречне тут слово — «герої», але й «персонаж» не надто вдале визначення для примарних постатей, котрі блукають творами автора) завжди опиняються в

ситуації жорсткої детермінованості, хоча детермінованість цю визначають речі на перший погляд найнезначніші — запахи трав, шурхіт старих знімків, зміна тіней, малюнок тріщин, ритм загорання й згасання сигаретного вогника, смак води чи шрифт газетного повідомлення. Однак ці незначні, мізерні в звичайному вимірі речі для людини вразливої, чутливої понад усяку міру перетворюються на знаки, вказівки, стежки і перешкоди, лабіринти і мапи трансгресій, визначаючи врешті решт єдиноможливий розвиток подій. Вони, речі, виступають одночасно і мотивацією дії і її наслідком, який у свою чергу спричинює подальший елементарний ситуаційний хід, і так без кінця. Деколи складається враження, що герой взагалі відсутній, що як особа він потрібний лише для того, аби фіксувати стан довколишніх речей, аби фіксувати стан речей як такий, аби дати можливість автору зазирнути вглиб власного тексту. Це категорія оптична.

З огляду на це проза Прохаська неморальна. Параморальна. Позаморальна. Його героям невідома етика. Вони вкинуті в світ, де безліч можливостей по суті вказує на безваріантність, де конечність є основною засадою світобудови, де власна воля безсила, де, власне, волі й немає. Тому вони ніколи не постають перед вибором. Вони не знають, що таке добро і зло. Найбільше, на що вони спроможні в своїх діях, — це певний химерний кодекс честі, котрий базується радше на принципі естетичної доцільності, аніж на руїнах морального імперативу, їхній світ — останній світ.

А однак світ цей безмежно красивий. Краса його притягує і відштовхує водночас. Вона змушує згадати Андруховича: «Я вбираю це гниття, цю розкіш, прообраз раю...» Естетика минучості, естетика тліну, котрий заворює не в останню чергу своєю неминучістю. Усе тут вицвіле, вигоріле, тьмяне, торкнуте пліснявою, поїджене шашелем, спорохнявіле, зіржавіле,

напівзруйноване, непевне, нетривке. Основний кліматичний пояс тут — передсвітанковий холод. Основна пора року — остання сотня хвилин перед відходом духів. «І, зрештою, ще кілька діб».

Прохасько — мисливець за досвідом. Він колекціонер досвідів. Він систематизатор досвідів. Він каже, що не буває «досвіду забагато, досвіду зайвого, досвіду хибного». Це точка зору людини з за межі, для якої досвід вже не здатен побільшити ані болю, ані спустошення, ані відібрати нічого — він може бути лише об'єктом класифікації. З досвідів укладаються гербарії, порівняльні таблиці, антології, хрестоматії, статистичні вибірки, словники. Досвіди піддаються експериментам, препаруються, на них вивчаються мутації, проводиться їхня селекція, вівісекція.

Це останній світ. Прохасько знає про цей світ все. Тому його прозі притаманний, — кажучи по ешкілевськи, — високий ступінь деміургії. Тому він не мусить нам оте все описувати. Через фрагмент, не вартий навіть реєстрування (або через фрагментарні реєстри, укладати які Прохасько так любить), він дає відчутти нам дихання простору, що відкривається за цим. Однак у чергуванні вибраних фрагментів, як і в самому виборі, немає жодної випадковості. Тут уже завдяки вражаючій майстерності, почуттю міри і делікатності.

Прохасько, як і його неіснуючі герої, надзвичайно чутливий до звучання слів, тому мова його плинна, органічна, жива; тут не знайдемо жодного дисонансу, — ані в іменах, ані в топоніміці (якщо лише там взагалі є топоніміка), ані в специфічній лексиці, — саме у фонетиці своїй це проза дуже імпресіоністична. Часами видається, якраз оця фонічно ритмічна (але й семантична) довершена доречність невмолимо впливає на перебіг подій, визначає ситуацію: так у «Некрополі» з'являється несподіваний знак образ дирижабля, а в «Essai...» — цитадель.

Відчуття міри («відчуття присутності», хочеться сказати) спричинює те, що читання завжди сповнене несподіванок. Попри свою позірну сповільненість ця проза ніколи не викликає почуття нудьги чи втоми, ба більше — вона не дозволяє хоч на мить послабити увагу, бо автор (який ніби сам читає свій твір уголос) точно вловлює зміни напруги і пропонує щоразу несподіваніші метаморфози, запускає у текст чудернацькі віруси, врешті решт кидає його напризволяще, і той вже самотужки веде його і нас за собою. Але це знову з царини майстерності. Найбільшою ж загадкою прози Прохаська є її містичність. Це та особлива містика, якою цілковито володів, здається, Рільке і до якої в українській літературі вдалося наблизитися хіба що Олегу Лишезі. Вона вириває з часу. Вона метафізична. Вона метамістична. Тут надзвичайно важко щось коментувати. Це можна тільки відчувати і:

боятися, любити, втікати, боятися любити, любити втікати, вмирати щодня і щохвилини, перебувати, бути і не бути водночас.

І насамкінець про ключ до прози Прохаська:

Вона вкрай щільна, концентрована, насичена, мов екстракт. Отож в читанні найвагомим є темпоритм. Читати варто повільно, якомога повільніше, найкраще — в тому темпі й тому ритмі, в якому вона була написана. Читати, зрештою, потрібно так, як читають герої самого Прохаська: це, здається, єдине, що пов'язує їх ще із життям, — вони читають.

Іздрик

Лексикон таємних знань

Спалене літо

День перший

Щось змінилося. Вже все інакше, як вчора. Літо раптом стало кінцем літа. Дощ, зовсім не літній, а дрібно вітряний, закінчиться, здається, вже восени. І нерівності кори каштанів — як химерні русла дощових річечок.

Перегородивши таке русло пальцем, я не спинив води — вона знайшла іншу дорогу.

Але я впіймаю цю осінь. Вона не вивернеться від мене.

Я відчув її ще на початку літа. Тоді було літо сухості. Адже у літі багато літ. Тепер тяжко сказати — що я відчув. Але я казав — осінь вже незабаром, вона вже десь тут, хоч її трошки.

Мені відповідали: звичайно, осінь незабаром, але хай мине літо; будеш мати осінь. А я знов — осінь можна мати і влітку.

Наймусівніше — цей період літа, коли не знаєш вранці, чи почалося вже щось зовсім інше.

Сьогодні, здається, почалося.

День другий

Існує мислення, неможливе без запахів. Або: існує мислення, чийми категоріями є запахи. Або є такий тип мислення, де думка — запах, запах — думка.

Якщо є таке мислення — запашне мислення, — мусить бути десь філософія, для якої запах — категорія і положення.

От і сніп божого деревця, що пролежав цілий рік на шафі, пахнув лиш порохом, раптом знову вернувся до свого власного запаху. Або: одного ранку (це сьогодні) запах божого деревця опанував усім: цілий сніп його перестав пахнути порохом, як було зимою, весною і літом.

Це справді тавро осені.

Але що таке осінь? Осінь — привид.

Або: осінь — привід.

Або: осінь — це провід.

В кожному разі ми хотіли попрощатися. Наперед вибрали маленький підміський ресторанчик (маленький лісовий ресторанчик). Хотілося думати, що стіни з чистого дерева пронизані випарами смажених грибів. До них — темне пиво.

Ми приїхали двоє на авті. Я провадив, бо вона хотіла багато курити. Грибами, розмоченими і розкришеними, пахло все повітря, що охоплювало нас поза автом. Ті слуги повітря виривалися неперервними з тунелів, які можна було простежити аж до повної темряви лісового муру.

В ресторані запах грибів обірвався. Але ми їли так багато, що не встигли попрощатися.

Бо вважається, що прощатися — це говорити, а не разом їсти.

А потім дощ не припинявся. Ми сиділи в авті, відчинивши двері, загорнулися у картаті пледи і говорили. Вона трусила на плед стільки попелу, що розпорошилася якась така сіра пляма, в якій можна було побачити не менше, ніж у вилитій з філіжанки кавовій гущі.

Ми опустилися у відвертості аж до дитинства.

Або: ми піднялися у своїй відвертості аж до дитинства.

Дощ заливав вікна. Осінь хотіла погасити літо вщент. Я не витримав. Вибіг під дощ і поклав на скло цілу долоню. На одну хвилю потік спинився нижче долоні. Я побачив її як червону цятку, потім — як білу пляму. Потім побачив усю. Як крізь

діафрагму фотоапарата. Або: як ясну акварель. Вона дивилася на мене і, певно, посміхнулася. Але того я вже не міг бачити, бо вода перелилася через руку і вже не відступала. Вода перемогла, як вранці. Але вчора вранці.

Ми поїхали до міста.

Фройд би все зрозумів.

Або: лиш Зігі Фройд знав би, про що ми не говорили по дорозі.

Або: професор Фройд знав би, про що питати завтра. Але з кожної фрази про Фройда випливало зовсім не те, що було з нами в місті.

Ми приїхали прямо на вокзал. Вона поїде поїздом через Карпати й інші гори.

День третій

Мабуть, я б відчув зближення і вересня 1914 року, і вересня 1939 року. Бо чомусь настирливо передчуваю цей вересень.

Але тепер я маю роман з вулицею.

Або: вулиця фліртує зі мною.

Цілий день я провів з нею. Від холоду подошової порожнечі ранку до переповненого людьми віддзеркалення мучівного, мало не осіннього сонця у блискучій від тисяч попередніх стежок бруківці.

У цієї вулиці натура латиноамериканки. Вона — авеніда. Вона лиш цілий день п'є каву. Вона так заповнює безсенсовність. Кава — її сенс.

Або: її сенс — кава.

Або: кава — засіб — мета, мета — кава.

Або: кава — кава — кава...

День четвертий

Хронологія — річ непотрібна. Навіть для мого щоденника. Я просто хочу запам'ятати кожен ризик. Цього досить, щоб обійтися без дат.

Більше нічого не вловив із сьогоднішнього дня. Бо як можна вловити підступи осені.

День п'ятий

Вона прислала мені магнітну стрічку. Там сказано те, що вона не спромоглася сказати вголос. Те, що б знав Зігі Фройд. Вона ще не знає, що неспроможність сказати вголос не замінить ніщо. Але я слухаю її голос. Я їй якось допоможу багато чого зрозуміти.

Добре допомагати мудрим жінкам — вони знають, хто їм допомагає.

Або: добре рятувати мудрих жінок — вони завжди пам'ятають того, хто рятує.

Хіба може в кінці літа статися горіхопад? А тепер стався. Значить, це вже не кінець, а початок.

Болить голова: мої домашні мурашки кудись перебираються. Може — шукають, де зимувати, А може — збираються за Карпати й інші гори. Вони звикли до неї.

День шостий

Приснився вірш. Це після вчорашніх горіхів.

Чорним горіхом небо,

здається, розколеться — буде крик,

а здається, ми так, як незабаром буде

повні жмені різних горіхів

і ще кілька там на лавці.

Це ті неба, що були колись вгорі.

Докинь ще чорне,
здається, розкришиться — буде крах.

День сьомий

Я піду пішки через Карпати. Я спалю цей міст.
Або: я спалю це літо.

Я спалю ці папери. Я хочу навічно запам'ятати спокусу осінніх гір. Сухість випаленої сонцем трави, крихкість перегрітого моху, запах подушених ожин. І з цим прийти до неї.

Спалю літо — мені бракує її, як осені. Коли палять літо, є осінь. Буде осінь — буде вона. Вона сказала, що буде восени. А це — хіба не осінь.

Нема лиш диму і попелу. Як палення листя на вулицях пізніми осінніми вечорами, коли не видно ні диму, ні попелу, але яскраво уявляєш собі хмари диму, що шарпають темряву розвіяними іскрами, і попіл, цілі гірки попелу, який ще довго зберігає форму листя.

День восьмий

Я ж учора до самої ночі просидів з авенідою. Її вечір пахнув жінкою, намащеною на ніч кремом. Обіцяв прийти сьогодні зранку на каву.

Там, де я п'ю каву, було так накурено, що я опинився у пільмі. Якесь непрозора прірва. Але вона мене побачила з іншого кінця пивниці. Так, як я побачив її крізь воду. Лиш я, мабуть, нагадував гравюру.

Вона перейшла до мого стола зі своєю філіжанкою і сіла поруч. Вона дослухала до кінця власне ж послання на магнітофоні. Лиш тоді почала говорити. І спитала, чи в мене нема сигарети. Вона вміла питати такі речі зовсім не банально.

Але я не курю. Та сигарета в мене є. Я тримаю в кишені одну з її сигарет ще із залитого водою авта.

Ми скуримо її разом. Я хотів би покурити після неї. Але вона обов'язково захоче хоч раз затягнутися після мене. Так ми вперше торкнулися губами. Ми таки спалили літо.

Тим більше, що до мого берета прилип жовтий листочок.

Тепер я спалю свої папери. Я попросив запальничку. Лиш напишу ще одну фразу.

Хоч пали, хоч не пали — літо є тим, що не забувається.

Тепер от палю. Бо вже осінь.

Essai de deconstruction (спроба деконструкції)

I

Аналіз часової свідомості є споконвічним перехрестям дискриптивної психології та теорії пізнання. Першим, хто відчув неймовірні труднощі, які тут залягають, і відчайдушно бився над ними, був Августин. Розділи 14—22 одинадцятої книги його «Сповіді» і сьогодні мусить ґрунтовно вистудіювати кожен, хто займається проблемою часу.

Осінь — рафінація понять. У жовтні я вже можу цікавіше думати про час, про Августина, про літо. Те, що ще весною я перестав публікувати статті, виступати з доповідями, припинив роботу над дисертацією і обірвав усі канали зв'язку з кореспондентами в Європі, не було спричинене жодними переслідуваннями чи заборонами з боку режиму (режим, навпаки, був зацікавлений у моїй продуктивності — я був єдиним, хто мав змогу вести флористичні дослідження у цій частині гір, закритій для всього світу, моїми гербаріями мусили вдовольнятися всі європейські ботанічні товариства, і моя мовчанка привела до непорозумінь, гальмуючи здійснення кількох континентальних проектів), ні певною формою непокори чи опору, я зовсім не втратив інтересу ні до ботаніки (щойно тоді почав укладати принципово новий визначник, побудований на небінарній логіці), ні до життя. Я просто не міг собі дати ради з усіма тими найдрібнішими пунктами встановлених режимом вимог до оформлення, каталогізації та публікації текстів. Я губився. Я розгубився цілком. Я волів не писати. Це однак не стосувалося літнього щоденника. Все, що набувається за рік, відбувається у мене влітку. За подіями літа я відрізняю роки. Щоліта роблю якісь нотатки, часто у

найдивніших формах. Можливо, це якось пов'язано з гербарієм — влітку відбуваються рослини, збираються гербарії, котрі відлежуються цілу осінь і прочитуються протягом зими. Гербарій — вже постлітня повість. Зібрані рослини обмотані пригодами, людьми, місцями, розмовами, настроями. Літні щоденники — окрема культура: мандрівки, експедиції, польові сезони, виправи, нові місця і способи життя, фотографування, ріки і перепади естетики буття, а далі — вакації, ревакації, хлопчача доблесть, війни уяви, соки, плоди і міражі. І літо істина, бо відкритість.

А осінь — рафінація понять. Я ціле літо читав лише Блаженного Августина. Читав потрошки, але щоранку. Коли бувала Анна, то вголос. Ми ставили ще звечора продротований триповерховий віденський кавник на нерівне крісло біля ліжка, перед тим мололи каву на млинку із тріснутим дном шуфлядки, вибирували кожну дрібку, бо того літа кави всюди було обмаль, і пані Вікі роздала однакову кількість зерен всім, хто мешкав у пансіонаті, відразу на три місяці. Зерна були попаковані у бляшаних коробочках різної величини із різними малюнками чи написами (а одночасно — і з різними попередніми запахами). Жодна з коробок не була від кави, я отримав пласке пуделко з під сигарильйос «Гранд кафе» з Голландії (чомусь найкраще запам'ятовуються предмети). Кожен варив собі каву сам, знаючи, що його коробочка не поповниться. Анна приходила з цитаделі, вона не мешкала в пансіонаті, і моєї кави нам могло вистачити лиш на ранки. Я вставляв першим, наливав зварену воду у приготовлений кавник.

То був час, поки ми ще лежали разом — заки запариться кава і збереться на найнижчому поверсі кавника. Ми пили каву при столі, присуненому до глибочезного підвіконня, на підвіконні завжди лежали сигарети і том Августина. Нам вистачало кавника на чотири малесенькі філіжанки, чотири (по дві)

сигарети і півтори сторінки сповіді (тепер у мене кожен фрагмент Августина пов'язаний з найменшою топографією ранків, Анниної фланелевої сорочки, всіма мікрорухами Анни, що укладалися в безконечну топологію її пластики, і мені легше витримати ностальгію — я, пам'ятаючи все, ніколи не забуду того, що ми говорили, що звучало — це можна слово в слово вичитати в Августина Блаженного). Від кавників я не можу відвикнути досі. Вже діставшись до Праги, я щоразу замовляв повний кавничок на площі коло старої ратуші (так само кілька років тому, коли ми перестали жити разом з Анною, я купував зайву, вже другу каву, завжди без цукру, спочатку не усвідомлюючи, а пізніше — надіючись, що вона може опинитися десь тут, бо стежки змінити важко). Після цього літа я «займаюся проблемою часу», знаю, що минуле триває у формі звичок, тож сьогодні протриває година з літа, поки не спорожнеться кавник (якщо курити ті ж сигарети, що й у пані Вікі). Перед вечором я йду до винарні на Водічковій, випиваю за пару годин жбан бурчака. У пивниці темно, лиш у куті на підлозі світиться настільна лампа з піднятою догори умброю. Я читаю свого літнього щоденника. Розумію, що незважаючи на щільність і тотальність літа у пансіонаті, це був усе ж період Іржі, щоденник — лиш записи розмов з ним. Освітлення таке саме, читаючи я проговорюю слова подумки, а бурчак ще більше розчинює загуслість інтонацій на папері, тривання майже співпадають. Я завжди маю в кишенях хоча б один рисунок Іржі і цей машинописний фрагмент: «Едмунд Гуссерль. Феноменологія внутрішньої свідомості часу. Вступ. Аналіз часової свідомості є споконвічним перехрестям дескриптивної психології та теорії пізнання. Першим, хто відчув неймовірні труднощі, які тут залягають, і відчайдушно бився над ними, був Августин. Розділи 14—22 одинадцятої книги його «Сповіді» і сьогодні мусить ґрунтовно вистудіювати кожен, хто займається

проблемою часу». Іржі встиг перекласти лиш перший абзац. Завдяки відсутності Гуссерля я запізнав Августина. І аж тепер не буду писати нічого, поки не напишу книжку про Іржі. І цей щоденник, надиктований Іржі, буде нарешті останнім. Визначника я теж не укладу, бо вже не знайду такого ілюстратора, як Анна, жінка моєї Анни. Після того, як Анна показала мені ескізи ботанічних рисунків, я не погоджуюся на ніякі інші. Хай ліпше визначника не буде. Натомість буде Іржі, він буде більше, ніж героєм, він буде способом дискурсу, він буде стилем, письмом. Іржі як манера письма. Я не дочекався Гуссерля, але ми з Іржі витворили свою феноменологію, ми повернули свою онтологію від буття до життя, а понад усім поставили прозу, поруч з Божим задумом.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ